

občil »Starodaven vrbovski rokopis«, s podnaslovom »Kako si je Vrbovčan svojo svojeglavno ženko poboljšal«. Z aluzijami na V. Hanko in njegovo odkritje »staročeških rokopisov« tudi Trstenjak tveži, kako je našel »v turnu sv. Mihala... rokopis, gotovo iz starih časov«, in priporoča, da bi kdo temu libretu, kakor pravi, skomponiral še glasbeno spremljavo. Delce sestavlja vrsta prizorov v verzih in pripoveduje o pekovi hčeri trmoglavki in o krznarjevem sinu, ki zna mlado ženo takoj po poroki ustrahovati, da mu je pokorna. Rebec je, pač med leti 1867 in 1871, Trstenjakovo besedilo predelal v »veselo-igro v jednom dejanju Spokorjena žena«. Več o njej ne vemo. Najbrž ni bila niti uprizorjena.⁴⁵

Od prvega praškega akademskega leta 1862/63 do odhoda na Rusko 1871, to je v kratkem razdobju osmih, devetih let, je France Rebec prevedel iz češčine štiri dela, od katerih so bila tri tudi tiskana, iz nemščine (verjetno s posredovanjem češke predloge) eno dramsko besedilo in iz italijanščine dvojce literarnih del. V celoti je to bilo sedem del, od katerih so tri doživela tudi knjižno izdajo. Ob tej prevodni dejavnosti stoji še en Rebčev poskus samostojnega dramskega oblikovanja in vrsta dopisov iz Prage. V celoti uspelo prizadevanje, ki je obljubljalo še več. Z odhodom v Rusijo je bilo Rebčevo delo za slovenski kulturni krog sklenjeno.

Viktor Smolej

AKCENTSKI TIP KÓLO V JUŽNI NOTRANJŠČINI

Premik cirkumfleksa za zlog naprej (*kólo* > *kolô*) štejemo med stare splošnoslovenske pojave. Že Ramovš pa je dokazal, da se dolgi cirkumfleks v slovenskih dialektih lahko v novejšem času premakne spet proti začetku. Znanih je bilo že več področij s tem premikom cirkumfleksa nazaj, v zadnjem času pa je T. Logar (SR XI 147–8) dokazal tak premik še za del Bele krajine, za kar je Ramovš še mislil, da je po mešanju s hrvaškim akcentom.

V južnem pasu notranjščine pa tudi dobimo primere,¹ ki delajo vtis, da se je tam prav tako premaknil dolgi cirkumfleks proti začetku, kot n. pr.: *kuôlu*, *uôku*, *tjêlu*, *piêru*, *sriêbru* itd. (n. pr. Sušak pri Jelšanah), dobimo pa v južni notranjščini tudi genitive kot *myôsta* namesto *mostâ* ob nom. *mûst*, *ztlâdnu* za *hladnô*, *kyôsy* za *kosil* ipd. Etimološka *e* in *o* izkazujeta v teh primerih tako kvaliteto kot pod sekundarnim poudarkom. Toda ker to ni splošno, kajti v tem predelu govorijo tudi: *blayû* »živina«, *testû*, *sinû* »seno« (Sušak) itd., je kljub temu, da dobimo v posameznih primerih staro stanje tudi v ostalih predelih, kjer poznajo premik cirkumfleksa nazaj (prim. *Slavia occident.* 12, 130), kmalu jasno, da tu ne gre za kak fonetični razvoj. Lahko bi pomislili na takšno mešanje s hrvaškim akcentom, kot ga je domneval Ramovš (HG VII 137) za Belo krajino, zlasti ker dobimo — posebno pri tipu *kolo* — te primere najpogosteje v bližini čakavske meje. Vendar tudi na to ne moremo misliti, ker bi tak vpliv čakavskega akcenta moral nastopiti prav ob času sekundarnega akcentskega premika, da bi lahko dobili *kyôlu*, na drugi strani pa bi s to kronologijo ne shajali pri *drêvu* (Sabonje — *z e < ej < ê*, za sek. poud. *e* je tam *îe*), ker bi v tem času nepoudarjeni *ê* že sovpadel z *i* ali *e* (prim. n. pr. *veža*, *trska*).

⁴⁵ Trstenjak, n. d., 80.

¹ Zaradi pomanjkanja znakov označuje *uô*, *îe* diftong s širino v drugem delu, *ûo*, *îe* pa diftong z ožino v drugem delu. Intonacij ne ločijo.

Če pregledamo kategorije, v katerih se ti akcenti pojavljajo, potem kot precej jasne analogije lahko izločimo: 1. primere opisnega deležnika IV. vrste tip: *kosil, lopil*, ki so se najbrž šele slovensko dialektično uravnali po tipu *nosil* (manj verjetno je, da bi bil to z ostalimi slovanskimi jeziki skupen razvoj);¹ 2. pridevnike na *-ak* in *-an* (tip *hlādu, plāšnu*) ipd., pri katerih se je ob cirkumfleksiranem korenu posplošila oksitoneza za vse spole (v času med akcentskimi premiki v *zima* in *noga*, zato se je pri primerih s korenskimi *a, i, u* akcent premaknil šele ob premiku v *magla*); 3. posamezne primere genitiva cirkumfleksiranih substantivov (masc.) kot *muōsta*, kjer je akcent z vokalno kvaliteto iz lokativa.

Ostanejo le še primeri tipa *kuōlu*. Vsi navedeni primeri tega tipa so iz *s*-sklanje, razen primera *sriēbru*, ki pa ga je treba izvajati iz **srebrō*, prim. rusko *серебрō*, shr. *srēbro*, medtem ko je običajno slovensko *srebrō* najbrž analogično po *zlatō*.² Tudi primera *pero* nam ni treba upoštevati, ker je lahko iz prvotne oksitonirane oblike. Če pa izkazujejo omenjeni akcent samo samostalniki *s*-debel, je treba iskati pojasnila zanj pač v njihovem razvoju. Na tem ozemlju so *s*-sklanjo opustili in mislim, da je akcent kot *kuōlu* prav v zvezi z opuščanjem te sklanjatve in da je prevzet iz dubletnih pluralnih oblik po *o*-jevski sklanji. To domnevo še posebno potrjujejo primeri iz nekaterih krajev, kjer imajo v nominativu še *katū* (Sabonje), v gen. pa *kuōla* in z istim akcentom tudi v ostalih sklonih (Sabonje),⁴ ali pa *dərovū, ne drēvi* (Vrbovo).

H *kolō* (prvotno *kōlo*) je bil plural po *o*-jevski sklanji **kqlā* (prvotno akcentsko mesto je v tem tipu na zadnjem zlogu), kar je dalo *kuōla* in od tu je akcent ob opuščanju *s*-sklanje prodril v singular — najprej, kot kažeta navedena primera iz Sabonj in Vrbovega, v stranske sklone in nato še v nominativ: *kuōlu* (Sušak, Novokračine, Podgraje, G. Zemon). Tudi oblika *kūlu*, gen. *kūla*, plur. *kūla*, ki je razširjena severozahodno od prej omenjene oblike *kuōlu*, predvsem po Brkinih (Tatre, Artviže, Vareje, Markovščina, Povžane, Hrpelje), je razločljiva prav tako kot oblika *kuōlu*. V pluralu je namreč poleg prvotnega **kolā* lahko nastopila — najbrž iz določenih sklonov posplošena — še oblika **kōla* (značilna je tudi za večino centralnih dialektov, kjer pa je dobila svoj pomen), ki je z zgodnjim podaljšanjem novoakutiranega *o* po vplivu gen. pl. dala *kūla*, kar se je posplošilo v singular; v kraški (komenski) obliki *kūolu* (navaja jo Strekelj, Morph. 45) pa do zgodnjega podaljšanja novoakut. *o* ni prišlo (ista kvaliteta kot v *polja*), je pa prav tako vdrla v singular. Obliki *kūlu* bi, ker ni na tem ozemlju več intonacijskih razlik, sicer lahko razlagali tudi s posplošitvijo iz predložnih zvez kot *pōlje* (prim. n. pr.: *o kullu pleſti »rädern«*, Trubar, Post. I 18 ipd.), vendar je zaradi bližine navedenih oblik *kuōlu* po plur. **kolā* in *kūolu* po plur. *kōla* verjetnejša prva razlaga.

Prav tako je posplošen pluralni akcent pri *čējou* (Sušak), *čēvu* (Hrušica) — pri tej besedi je tudi drugod navaden pl. *čēva*. Tudi *uōku* (Sušak, Jelšane, Pod-

² Med Ribaričevimi (Srp. dij. zb. IX 15) primeri iz Sluma (slovensko-čakavski govor v Istri, ki je glede na slovenske poteze nadaljevanje južne notranjščine) dobimo n. pr. tudi *zgūro »zgorel«*, kar bi lahko razlagali le po vplivu tipa *kosil* v predložnih zvezah, in to bi kazalo na to, da je bil ta tip v starejši dobi znan tudi v južni notranjščini in da je šele kasneje odpravljen.

³ Iz oksitonirane oblike je najbrž izpeljan tudi v dolenjščini še znani pridevnik *srēbrni* (omenja tu akcent tudi Plet. s. v. po Škrabcu).

⁴ Hrušica, ki je na meji med plur. oblikami *kuōla* in *kūla*, ima mešano; nom. je skoraj redno še *katū*, prav redko *kuōlu* ali *kūlu*, gen. *kuōla*, *kūla* in *kolā*, plur. *kuōla* in *kūla*. Erjavec navaja za Hrušico: *kolō*, gen. *kōla* (LMS 1882—83, 208).

graje), gen. *uôka* ima akcent po pluralu. Tu je sicer res plur. *oči* (Sušak, Podgraje), toda tudi *oka* ni neznano, vsaj v drugih pomenih, n. pr.: *sléjpa uôka* »sencà« (Podgraje). Za *drevô* < **drêvo*, plur. **drevà* (prim. rus. *дерево* — *деревá*) > **dréva* (kar po izvoru lahko ustreza obliki *kuôla* ali *kûla*) je precej razširjeno *drêvu* (Sabonje), ki se s prehodom preko **drêu* v *drêu* zaradi enozložnosti v nom. lahko maskulinizira (prim. *drieu* pri Štreklju, Morph. 16). Oblika *dêrvu* »drevo« (Sušak, Jelšane) je pomešana z *dêrvu*, ki je sing. od *dêrva* in ki drugod pomeni »poleno« (Topolec, Sabonje) — glasoslovno oblika *dêrvu* za drevo v jelšan-skem govoru, tudi če bi šlo za pozni akcentski premik, ne more nastati, ker se *ê* tam niti ob *r*-u do tedaj še ne bi popolnoma reducirail. Pri *tîêlu* (Sušak) bi moral v suponanem plur. **têlâ* *ê* preiti v refleksi za etim. *e* že pred akentskim premikom. Možno pa je tudi, da so v nekaterih primerih ob odpravljanju *s*-sklanje k nominativni obliki s cirkumfleksom na koncu mehanično narejeni ostali skloni po razmerju *kolû* : *kuôla*.

Primer *uho* pa ni šel z ostalimi *s*-debli, ker je po *ušiesu* nastopil še nom. *ušiesu* (Jelšane, Sabonje, Hrušica).

Južnotranjske oblike tipa *kôlo* nimajo torej nobene zveze z akentskim premikom cirkumfleksa proti začetku, ki ga srečujemo v več slovenskih dialektih, ampak je v vseh teh primerih akcent posplošen iz drugih oblik, kjer je nastal na drugačen način.

Jakob Rigler

ZANIMIV MORFOLOŠKI POJAV

V slovenščini so glagolske končnice doživele precej sprememb. Med drugim je znano, da je v slovenščini splošna tendenca po odpravi starih krajših oblik v 3. os. plur. pres. Skoraj splošno so slovenski dialekti odpravljali krajšo obliko v 3. plur. tako, da so k osnovi, ki so jo izkazovale ostale osebe v prezentu, pritaknili iz tipa *delajo* abstrahirano končnico *-jo*; tako je stara končnica *-ô*, *-ê*, kolikor ni ponekod še ohranjena, večinoma izginila brez sledu, le v beneščini so pritaknili *-jo* kar na staro obliko: *bolôjo* z analog. *-o* namesto *-e* (prim. Ramovš, HG VII 52, Morf. 137).

Ni pa bilo doslej še znano, da se ta *-ô* iz 3. plur. lahko prične razširjati celo v ostale osebe kot nekaj tematični vokal. Tega sicer v večjem obsegu res ne zasledimo, vendar sem v ribniškem govoru (dolenjski dialekt) našel primere kot: *požguôte* »požgete«, *zepruómo* »zapremo« itd.

Taki primeri¹ nastopajo pri glagolih z naglašnim tematskim vokalom *-e-*, kot *žgêmo*, sing. *žgêš*. Če je v sing. glagol (simpleks) dvozložen, potem se je tam akcent premaknil na prvi zlog (razen na *ô*), tip *néseš* in v ribniškem govoru se je ta singularni akcent posplošil tudi v du. in plur. (v dial. izgovoru *níásemo*, *já* < sek. poudarjen *e*). Medtem ko je ponekod drugod, kjer se v tipu *nesemo* ni posplošil singularni akcent, končnica *-êmo* prodrla celo v III. in IV. vrsto (glej HG VII 98, 104, 121), je bil tukaj dolgo naglašni tematski vokal *e* redek in ga je začel izpodrivati *ô* iz 3. os. plur. Danes slišimo v ribniškem govoru večinoma dubletne oblike. Glagol *žgati* se v pres. spreaga takole: *žgêm*, *žgêš*, *žgê*, *žguóma*, *žguóta*, *žguóta*, *žguómo*, *žguôte*, *žguó* in pri tem glagolu navadno redkeje *žgjáma*, *žgjáta*, *žgjáta*, *žgjámo*, *žgjáte*, *žgjáto* in prav redko tudi *žguójo*. Pri nekaterih glagolih so pogostnejše ene, pri drugih druge oblike — odvisno pa je

¹ Drugi del diftonga *uó* je ozek. Na kratkih zlogih ni intonacijskih razlik.